

спомени за поколенията

Истории за бита и традициите
на село Ослен Криводол
в спомените на нашите баби
и дядовци

Проект „Театрални предания“ се реализира с финансовата подкрепа на Национален фонд „Култура“ по програма „Социално ангажирани изкуства '22“, модул „Работа с общности и групи в неравностойно положение“.

СПОМЕНИ ЗА ПОКОЛЕНИЯТА

Истории за бита и традициите
на село Ослен Криводол
в спомените на нашите баби и дядовци

Сборникът „Спомени за поколенията“ е разработен в рамките на проект „Театрални предания“, финансиран по Програмата „Социално ангажирани изкуства '22“, модул „Работа с общности и групи в неравностойно положение“ на Национален фонд Култура. Той е реализиран от Сдружение «Платформа АГОРА» в партньорство с актьори и режисьори от сдружение „Мале-Мале“, гр. София, НЧ „Развитие – 2022“ и общността на с. Ослен Кривогод, община Мездра.

УВОД

Сборникът „Спомени за поколенията“ хвърля мост между миналото и настоящето на едно малко населено място от Северозапада – село Ослен Криводол. На базата на емоционалните спомени от детството и младостта на по-възрастните жители, той рисува пъстрата картина на живота на селото в средата на миналия век. Колоритът на миналото изгражда чувството на идентичност у наследниците на местната традиция – децата на 2023 г. В живи срещи с възрастните хора от селото те проучваха бита, обичаите, традициите, кулинарията, игрите, труда и училището на тяхното детство и младост. Уважението към миналото е важен фактор за изграждането на личността, прави ни това, което сме, което искаме да бъдем и ни помага да разберем по-добре общността, в която живеем.

Сборникът свързва поколенията, като предава на младостта памет за миналото, дава познание за стари думи, рецепти, традиционни практики и модели на поведение. Това изгражда самосъзнанието на младите хора за принадлежност към нещо по-голямо и значимо.

ТРАДИЦИИТЕ НА МОЕТО СЕЛО

Традициите на Ослен Криводол са душата на общността. Те предават паметта на селото на поколенията, заздравяват семействата и родовете, в празник и делник възпитават ценности на традиционния бит и морал.

ЛАЗАРОВДЕН И КУМИЧЕНЕ

Църковните празници в селото се подготвяли много старателно, предизвиквайки голямо вълнение, особено за децата. По времето на социализма било забранено да се влиза в църквата. Въпреки това, традициите се тачели и предавали в общността. Сред тях специално място било отредено на Лазаровден. Този празник носел голяма радост на момичетата от селото. Организиранни, облечени в народни носии, те влизали във всяка къща да пеят, играят и благославят стопаните. Майките им давали кошнички, в които събирали яйчица, дарени от благодарните домакини. Момичетата обикаляли селото, като пеели песента на лазарките:

„Лаленце се люлее
на зелена полянка.
То не било лаленце,
най ми било детенце.
Стани, стани детенце
да погледаш лазарку!
Стани, стани детенце
да погледаш лазарку!“

Събраните яйчица продавали, а парите дарявали за училището.

След Лазаровден идва Цветница или Връбница, както му викали в селото. Тогава се празнувал обичая Кумичене. Момиченца от селото се събирали, като всяко носело кравайче-кукла, която майка му опичала предния ден. После отивали на реката и в най-тихия вир всяка отчупвала залъче от куклата си и го пускала на импровизирана лодчица да плува по реката, като го белязвала с тревичка, клечица, цветенце или друг знак да си го познаят. Кое то залъче вървяло най-напрег – това момиченце ставало кумица. После

всички отивали в дома на кумицата. Семейството обикновено не било подготвено за гости, та домакинята правела попара със захар и давала на всяко детенце да хапне. Кумицата продължавала да е на почит до Великден. На празника отново всички отивали на гости на кумицата, като носели козунак – кравайче, в средата на което се слагало по едно червено яйце. Майката на кумицата вече била подготвена за посрещане на гости и ги гощавала със супа и празнични гозби.

По спомените на Афродита Иванова, 83 г.

ГЕРГЬОВДЕН

На Гергьовден по традиция всяко семейство в селото пече агне и го носи на Черковището, попът да го прикади¹ за празника. На тази поляна има голям камък, на който се слагат опечените агнета. Попът минава, кади, пее молитви, реже от месото и го хвърля в цедилника² като дар за светеца. Дядо Стоян Клисарят (помощника на попа) режел по малко от месото, ама попът режел плешката и я турял в торбата. Веднъж докато режел агнето, попът се порязал. Бабичките започнали да викат: „Попе, тече ти кръвта! Ела да те превържем!“³, а той отговорил: „Манете, бе джанъм³! Я съм се прежалил!“ Как няма да се прежали, като от всяка къща взимал по една плешка! Режел и от питите хляб, които домакините носели да осветят за празника! Веднъж буйните мъже от селото не издържали. Пречакали го и хем го били, хем му взели порезаниците и мръвките. От тогава попът не захватал – приключил с агнешкото!

По спомените на Мария Тодорова, 75 г.

- 1 Църковна практика да се кади около нещо с тамян за осветяване.
- 2 Цедилник – голяма торба.
- 3 Подкана, молба при обръщение към близък човек. (от тур.)

ВКУСНО ПО НАШЕНСКИ

Както навсякъде по онова време, така и в Ослен Криводол месенето на хляб било обичайна домакинска работа. Месели тестото и го завивали с големи месали⁴ – слагали по три хляба да втасват едновременно. Някои къщи имали фурни и печали хляба в тях, а тия, които нямали го печали под връшник. Напалвали огън, на който слагали една подница⁵ от глина и когато се загреела хубаво, слагали на нея втасалия хляба. Захлупвали го с нагретия връшник – желязно огънато покривало, което засипвали с жарта и пепелта от огъня. Хлябът се надигал много и ставал изключително вкусен. Печали по няколко хляба наведнъж. Тогава не се е месел хляб всеки ден, защото делникът бил много натоварен – ходели на нивата, пасели кравите, овците. За да облекчат труда си, някои семейства от селото се събирали да пекаат общо хляба си, особено когато приготвяли козунаците за Великден. Печенето на хляб често събирало семейства и родовете, заздравявайки връзките в тях.

Тогава хората на село се хранели скромно, с малко продукти. Всичко било домашно. Домакините сами си правели киселото мляко, сиренето и кашкавала, така че въщи винаги имало какво да се яде. Който тръгнал на работа на полето взимал комат хляб, бучка сирене, глава лук – това било всичко! Когато родителите пращали децата да пасат кравите в гората им давали печени чушки, увити в парче вестник, малко сиренце, парче хляб и те, като седнели да обядват изяджали и вестника – толкова благо било! Любима храна на децата по време на игра била филия, намазана с мас, отгоре посипана с червен пипер. През пролетта ходели за киселец горе на Ливадето, берели го в кошнички и го носели на бабите си, а те от

4 Кърпа, с която завивали тестото да втаса.

5 Глинен съд за печене на хляб. (ост.)

киселеца правели чудни супички! От магазина най-много да си купят 100 грама халва за подслаждане!

Баба Вержи пък се омъжила в Ботевград. Там за пръв път видяла да готвят боб с картофи и ориз. Правели запръжка с лук, чушка и морков – каквото има под ръка. Супвали боба, 2 – 3 картофа нарязани на кубчета и една шепя ориз. Всичко изсипвали в тавичка и печали във фурната! Пак от Етрополския Балкан, по рецепта на свежърва си започнала да прави и търкано или топено (вид катък). Червени печени чушки се белят, нарязват се на ситно, към тях се добавя стрипто сирене и малко кисело мляко! Донесла рецептите в Ослен. Да ви е вкусно!

*По спомените на Миленка Вутова, 73 г.
и Вергиния Иванова, 67 г.*

НЕ ВСИЧКО Е ДОМАШНО

Долу при реката имало два големи дебели бряста, до които се намирала леденицата – вкопана в земята, иззидана по специална технология за нуждите на селската кръчма. Едно време това бил селския хладилник. Постройката била на сянка, затворена от всякъде, вратите направени от дебели дървета. Когато през зимата реката замръзнала, от нея сечали лед, който се съхранявал дълго време в леденицата. Редели ред слама, после – ред лед, пак слама, пак лед и така... колкото се побере. Кръчмарят трошал леда в един съд да студи бира, вино или други напитки. Влизали само по един и бързо качвали леда нагоре, да не влезе топлото. Тоя лед се съхранявал през цялото лято.

Много отдавна срещу кметството на селото имало бозаджийница и лимонадена фабрика, където правели жълта лимонада и варели боза, а в мазата под пощата имало мандра. Там сирели млякото от стопанството, правели сирене и го съхранявали на студено в тенекии. На края на месеца вместо заплатата, давали сирене и олио на работниците от стопанството. Всичко се променило след 1956 г. Във Враца изградили голямо предприятие – млек-кооп и започнали да изкупуват млякото от семейните стопанства. Киселото и прясното мляко, олиото, лимонадата, бозата започнали да се връщат на село в стъклени буркани, шишетата и амбалаж, който заменяли празно за пълно.

По спомените на Върбан Йолов, 77 г.

ЖЕНИТБАТА

Това е история за сватбарската традиция в Ослен Криводол през спомените за първата и единствена любов на баба Миленка и нейния Пешо.

Младите се влюбили и решили да се вземат. Според традицията по това време родителите ѝ настоявали сватове да гойдат и официално да я поискат. Само че Пешо дошъл да я иска сам – без сватове! Целунал ръка на майка ѝ и татко ѝ и те ги благословили. Младите седнали на пейката в центъра на селото и се спогледали: Да тръгнат ли сега към къщата на Пешо или да се върнат? Дали да не размислят още малко? Свекърът и свекървата не били много съгласни Миленка да им е снаха. Спогледали се, па решили – да става каквото ще! Хванали се за ръка и продължили наред, а там ги посрещнали със звънко: Ихуууу! – така се викало тогава, като има радост в къщата!

Едно време, в деня на сватбата сватове идвали да вземат булката от дома на родителите ѝ. Най-напред вървял напет младеж – казвали му девер⁶, който носел уруглица⁷ – дълъг прът, на който е вързана кърпа и цвете. Той вървял напред, а шаферките по него. Пред къщата се извивало хоро, на което всички се хващали. Дълго време Миленка и майка ѝ приготвяли даровете за бъдещото семейство. Били толкова много, че когато ги изнасяли от къщата на родителите ѝ ги натоварили на камион. Цял камион дарове за младоженците: маса, гардероб, скрин, одеяла, юргани, възглавници. От къщата на булката всички с хоро се върнали до къщата на младоженеца, където разтоварили камиона с даровете. Иху – Иху!

6 Брат на съпруга.

7 Дълъг сватбарски прът.

Сватбеното тържество направили в салона на селото. Цялото село било поканено! Както била традицията по онова време, всеки гост получавал дар от булката. Майка ѝ помагала да ги раздават – на едната ръка на Миленка наредила престилките – дар за жените, а на другата – кърпи за мъжете. Вместо да се хване на хорото, Миленка обикаляла с майка си да раздава даровете, всеки да зачетат, че после ще ги одумват, ако са пропуснали някого. На най-близките давали одеяла. За сватбата Миленка и майка ѝ ушили 25 одеяла – дарове за кръстници, свекър и свекърва, майка и баща, вуйчовци, леля, кака, батко. На кръстниците дали най-богатия дар – хубаво вълнено одеяло, памучна кувертюра, пижама, риза, кърпа, каре. Гостите връзвали даровете си с презрамки на гърба, та който стане на хорото, да играе с дара – да се види, че е дарен!

Наскоро след сватбата Миленка забременяла, но не се отказала от голямата си страст да ходи за риба. Ходела заедно с мъжете – те ловели рибите и ги хвърляли на брега, а тя носела торбичка, в която ги събирала. Веднъж отишли за риба в „Дългия“ вир, където кленовете⁸ сами влизали в ръцете им. Миленка не изтраяла! Хвърлила торбата и се метнала с роклята и корема във вира. Мушнала се в реката и започнала да изхвърля рибата наред с мъжете. Започнали да ѝ се карат, а тя ги успокоила: „Спокойно! И детето ще е рибар!“

По спомените на Миленка Вутова, 73 г.

ИГРИТЕ НА НАШЕТО ДЕТСТВО

Игрите от детството – мили, сладки спомени спохождават възрастните жители на Ослен Криводол! Детските спомени на повечето от тях са от бедните години след войната. Времената са били много оскъдни, нямало е играчки, но преживяното е оставило дълбока следа за цял живот! Някога децата са се обичали много, помагали са си и са били много задружни. Нямало е телефон, нито компютри, но са имали свободно, безгрижно детство.

НА ВОЛЯ СРЕД ПРИРОДАТА

Игри на воля навън – това е запазената марка за щастливо детство в ония години. Голяма част от времето си децата прекарвали сред природата. „Щом джанките станат и ние сме на дръвчетата! – спомня си баба Мария. – Търчахме боси и беше наистина безгрижен живот! Прибирам се от училище – няма никой у нас. Знаем къде е сиренето, бъркам и си взимам сиренце, хлебец, чушчица. Смачкан хлебец и сиренце – „мечка“ му викахме. Излизаме навън – похапнем и после пак игра.“

Прекрасен детски спомен сред природата носи и баба Миленка. С брат ѝ обичали много да ловят риба в реката. През лятото, когато ги изпращали в градините да берат чушки и домати, те избирали пътя покрай реката и напълвали кошницата с риба. Тогава реката била пълна с риба – мряна, кленчета и пангурки, както са им казвали тогава. Бъркали под камъните и ги ловели с голи ръце. Спомен, потопен във вода пък отвежда дядо Пешо до Вункинец – кладенецът с най-хубавата вода в Ослен Криводол! Един ден дядо му го извикал: „Пешо, иди да ми донесеш вода с манерката!“ По пътя Пешо си рекъл: „Пеловият кладенец ми е по-близко. Я да наля на стареца вода от него!“ Опитал я старецът и се разлютил – не е водата, за която го е изпратил! Излял я и го пратил втори път. Дядо му толкова добре познавал водата на различните кладенци, че само като отпиел разбирал по вкуса, от къде е.

На 24 май – Денят на просветата и писмеността, децата ходели организирано в местността Креца и берели червен люляк. За празника правели арка, оцветена с люляци и други градински цветя

и провеждали манифестации¹⁰ като в големия град. Като нацъфтели цветята, момичетата си плетели венчета от маргаритки. Момчетата пък обичали да играят на топчета. Правели дупчица в земята и целели с едно стъклено топче да се удари в друго, та да влезе в дупчицата.

Играли и на бицанка – когато децата излизали с говедата да ги пасат, сядали на сянка и започвали да хвърлят остените¹¹. Който хвърли (бицне) остена най-далече печели, а този, на който остена е най-близо трябвало да събере и върне всички тояги.

По-малките деца обичали да играят на „Пускам – пускам кърпа“ – нареждали се в кръг, а едно дете тичало зад тях, като пускало тайничко кърпата зад някого. Той трябвало да се усети и да хукне с нея да го гони. През това време всички пеели песента на играта така:

„Пускам – пускам кърпа, кучето я дърпа!
Шаро ми я иска, да ми я подпуска!“

*По спомените на Мария Тодорова, 75 г.,
Миленка Вутова, 73 г. и Пешо Петков, 69 г.*

10 Масово улично шествие в подкрепа на гадена кауза.

11 Остри дълги тояги, с които подкарвали стоката.

ФУТБОЛНИ НЕВОЛИ

В спомените си възрастните често се връщат към груповите игри – деца на различна възраст заедно навън са ритали топка, играели са на криеница, на прескочи – кобила, на върти въженце. Топките си правели сами. Купували на пазара в Мездра плондер, но за да стане за ритане трябвало да го сложат в нещо. Вземали старата шапка с двойно дъно на дядо си, правели разрез отгоре, в който пъхали плондера, надували го, зашивали разреза и отивали да играят. Имали са и парцалени топки, както и топки от мехура на свинята.¹²

„Бехме колкото момчета, толкова момичета в нашата махала! – спомня си баба Мария с усмивка на лицето. – Не играехме на кукли. Ходехме на Синьобръжката река да се киснем и да плуваме, играехме футбол.“ Един ден момчета и момичета се събрали заедно да играят мач. Топката – парцалива. Всички тичат насам – натам, а на Стефка хич не ѝ се тича – тя е вратар. По едно време гледат – Стефка въвела нови правила. Сегнала в пепелта, оградил се от двете страни с камъни, разтворила ръце и кръщи: „Те това ни е вратата!“ Голям смях паднал!

Футболните спомени на баба Мария не свършват. Веднъж, докато играели мач на поляната Марето се засилила и вместо топката уцелила един камък. Палецът ѝ цъфнал. При вида на кръвта майка ѝ се разтреперала и започнала да нарежда: „Сегни като момиче, играй нещо друго!“ След време палецът минал, но белите не спрели. Събрали се пет момичета у тях да играят на чекия – малко остро ножче. В играта имало два хвата – хвърляш да забиеш ножчето в земята, а ако не се забие го подаваш на следващия. Хвърлила Марето ножката и тя се забила в крака ѝ. И до сега носи белега за спомен.

*По спомените на Мария Тодорова, 75 г.
и Георги Василев, 82 г.*

12 Тия мехури се ползвали и за съхранение на тютюн за лула – надуват се и се шушат.

МОМИЧЕШКИ РАБОТИ

Когато баба Миленка била малка, момичетата често се събирали да си правят сами кукли. Шиели ги от парцали и ги пълнели със слама или вълна. Влагали голямо старание в изработката им – правели им главичка, ръчички, крачета, очички. Понякога викали бабите на помощ да показват майсторлък или с клечка да им изпишат очите. Първата истинска кукла Миленка получила за една нова година – подарък от татко ѝ, започнал работа в ЖП-то в близкия град. Голяма радост! Миленка обиколила къщите в селото да се похвали на всички, че вече има истинска кукла.

По спомените на Миленка Вутова, 73 г.

ПЪРЗАЛКАТА

Любима игра през зимата била пързалката. Зимите били люти, а снегът – дълбок и траен. Пързалката в Ослен започвала от ореа – грамаден орех на най-високата част на селото, та чак до моста на реката в ниското. Нямамо нито асфалт, нито шосе – само лед и радостен глъч.

Шейните били самоделки. Баба Пенка си спомня шейната, която някога баща ѝ направил. Пълнел найлонов чувал със слама, а под него слагали дървени вилици и лъжици за да се пързаля по-леко по леда. Пързаляли се и падали, късали чорапите, коленете кървави, прибирали се мокри. Баба ѝ се вайкала: „Мале, мале, пак е скъсала чорапите!“ Пенка започвала да плаче, че няма да я пускат повече да се пързаля. Но бабите винаги прощават: „О, мамо, ще ги зашия и пак ще идеш!“ – казвала и тя, а малката Пенка скачала от радост около нея.

Шейната пък на дядо Върбан била голяма дърска с кормилото. Той кормувал отпред, а другите насядали плътно зад него. Спускали се от ореа, после свивали покрай Геновския вир в леда. Надолу добре, ама нагоре докато издърпат тая тежка шейна се изпотят и станат вир-вода. Дрехите им хващали легени висулки, но никой не усещал студа.

*По спомените на Пенка Христова, 79 г.,
Петра Цекова, 76 г. и Върбан Йолов, 77 г.*

АЙДЕ НА КИНО!

В средата на миналия век селото водело много динамичен обществен живот – имало забави, вечеринки, кино, театър. В училището репетирала театрална трупа, в която правели скечове и детски постановки. Като дете баба Миленка играла Маша в пиесата за деца „Маша и мечока“. За премиерата майка ѝ напълнила цяла тава с мекици. По сценарий, Миленка влязла в голям кош за слама, който друг участник в пиесата – Иван, по прякор Дивака, трябвало да внесе на гръб. Той, обаче, се спънал, кошът се търкулнал и мекиците, и Маша се разхвърчали по сцената. Майка ѝ се провикнала от салона: „Леле, утрепахте ми детето!“ Поставили са и пиесата „Цигани“, в която са участвали семейно – майката, бащата и Миленка в цигански катун. Драматизирали и приказката „Сливи за смет“, в която участвала баба Вержи – била с носия и престилка. По едно време престилката се отвързала и паднала на сцената, а тя невъзмутимо се навела и си я прибрала. А дали е завършила пиесата – не помни!

Събитие в селото било идването на киното. „Айде, ще вървим на кино!“ – така са се събирали по къщите. Идвали организаторите от Синьо Бърдо и първо пускали музика на площада. Събирало се цялото село и всички започвали да играят – и кой може, и кой не може. Израели право и Дунавско хоро, подскачали на Пиринката. После редели столовете и гледали филми, прожектирани на лента. В спомените се промъква филма за „Малкия бродяга“. С особен трепет баба Миленка си спомня за това импровизирано кино – трябвало е да го заслужи! За да отиде на кино е трябвало да помага в домакинството – наръсвала двора с едно ибриче¹³ на кръгчета и го помитала целия, за да помогне на майка си, та като се прибере да има време да сготви, а тя заслужено да иде на киното.

Хората в селото пазят още спомени за певческа група, танцов състав с носии и калпаци и оркестър към читалището.

*По спомените на Миленка Вутова, 73 г.,
Петра Цекова, 76 г. и Пенка Христова, 79 г.*

13 Стомничка с гупка за поливане.

МЛАДЕЖКИ ВЕСЕЛБИ

През лятото по-големите деца след 7 клас ходели на младежки бригади¹⁴. В селото организирали две бригади – едната за бране на ягоди, домати, плодове и друга земеделска продукция. Ходели в градините на Салски Врџх, засадени със сини сливи и ябълки, където берели плодовете с ръце като се качвали на дърветата. Втората бригада работела на ЖП спирката в Ослен, където на линията на втория коловоз помагали да се товарят вагони с набраните зеленчуци и плодове за износ за Съветския Съюз. Щом приключили работа се прибирали, къпели се и отивали на движение – традиционна разходка всяка вечер по главната улица. Там се запознавали с гаджета, с новодошлите деца и младежи на гости в селото, общували, прекарвали вечерите заедно.

Разходките често преминавали във вечерни забави с танци. Душата на вечеринките бил бъдещия съпруг на баба Миленка – Пешо, който свирел на акордеон и осигурявал музиката. След забавата той често я изпращал до вкъщи, метнал акордеона на рамо. Тогава на момичетата не било позволено да излизат сами, затова по-малкият ѝ брат имал поръката да я пази. Той напред, а младите след него вървели бавно или спирали да си приказват. Нетърпелив, брат ѝ стоял на вратата и викал „Како, влизам!“ Имал заръката да не се прибира без нея. „Чакай още малко!“ – казвала Миленка. Не я опазил! За Пешо се омъжила.

Голяма тръпка за младежите от селото били и празненствата на Св. 40 Мъченици под големия дъб. Момите се люлеели на люлките, вързани на клоните на дъба, а момчетата удряли закачливо тезе, по които имали мерак.

*По спомените на Тодор Беломорски, 77 г.,
Миленка Вутова, 73 г. и Петра Цекова, 76 г.*

14 Организирана група ученици, студенти или работници, изпращани в помощ на селското стопанство.

БЕЛИ И ВЪЗПИТАНИЕ

ПРАСЕШКИ ХЛЯБ

Родителите на баба Афродита били имотни и когато имало усилена работа на полето взимали работници от с. Три кладенци. Баба ѝ ставала сутрин рано и омесвала много хлябове, с които през деня хранили работниците. Една сутрин опекла хлябовете и ги оставила в една пристройка на къщата, като ги завила с месала. Било лято и Афродита и брат ѝ по цял ден играели навън с приятели. По едно време брат ѝ оглажнял, намерил хлябовете в стаичката, отчупил си голям комат и хукнал пак по игри, като оставил

вратичката отворена. Както във всеки селски двор, така и в стопанството на Афродита гледали много животни. Имали и свиня, която свободно се разхождала по двора. Не щеш ли, намерила отворената врата, пъхнала се в пристройката, набързо обутала хлябовете – от този хляб наръфала, от оня ... направила големи поразии. Като се прибрала вкъщи и видяла какво е станало, Афродита много се уплашила. Мислела си, че родителите ѝ като си дойдат вечерта ще я пребият за белята, защото работниците няма да има какво да ядат. То не било като сега, да идеш да купиш хляб от магазина! Скрила се в един стар празен курник да не я намерят. За неин късмет, като си дошли работниците били толкова гладни, че пообрали хляба, там където свинята не го е пипала и се нахранили. Мръкнало се, а Афродита никаква я нямало. Започнали да я търсят навсякъде. Майка ѝ плачела по двора и викала: „Ма мамо, ела си, нема да те бием! Ако си тук, покажи се!“ Баща ѝ обиколил комшиите, къщата на баба ѝ! Ама Афродита не смее: „Страх ме е! Ще ме пребият!“ – мислела си тя. Накрая ѝ станало жал за майка ѝ и излязла от курника. Разминало ѝ се без бой, но споменът останал за цял живот!

По спомените на Афродита Иванова, 83 г.

ЗА ГАЩИ В МЕЗДРА

Историята на баба Вержи я връща в ранното ѝ детство, още преди да тръгне на училище. Израели си заедно с нейната приятелка, когато неизвестно как се надумали да отидат в Мездра да си купят гащи. Речено – сторено! Тръзнали те покрай реката към гарата. По пътя ги срещнала една жена от селото. Гледа две малки момиченца сами на пътя – притеснила се и започнала да ги завръща обратно в селото. През това време родителите им започнали да ги търсят. Някой казал, че ги е видял на пътя за гарата и баща ѝ веднага яхнал колелото. Пресрещнал ги край нивите, оставил колелото и залепил такъв як шамар на Вержи, че паднала в нивата. Вдигнал я, пак я зашлевил и тя – пак в нивата. Шамаросал също приятелката ѝ, а тя така се уплашила, че хукнала да бяга чак до вкъщи. Повече без разрешение Вержи никъде не ходела.

По спомените на Вергиния Иванова, 67 г.

ИЗКУШЕНИЯТА НА ВИРОВЕТЕ

Вирвете често напомнят за себе си в ранните спомени на Криводолци. Дядо Гошо бил дете в първо отделение¹⁵, когато цялото семейство било на жътва на нивата. Докато възрастните жътели, той се измъкнал и тайно отишъл да се къпе в реката. През това време от там минали двамата сина на даскалицата Госпожа Йордана – Венци и Емил. Гошето се пъхнал под пишурата на един вир, а малкият син на госпожата му викнал: „Бате Гоше, плитко ли е?“ Отговорил му: „Па виж, че ми е до колене!“ – и той буф – във вира до кръста. Влезнал както си бил с късите кожени гащи. Минало се известно време и едно дете дошло да го повика: „Гоше, ела че те вика госпожата!“ Отишъл у тях, а тя го посрещнала с точилката и от вратата го ударила два пъти където свари. Върнал се той при родителите си с голяма цицина на главата. Попитали го: „От къде е тази цицина?“ „Госпожа Йордана ме би ... защото накарах Емил да влезе във вира...!“ – замънкал той. Тогава баща му отсякъл: „Тебе кой те кара да бягаш от назе във вира. Добре те е била!“

Като дете и дядо Тошо обичал да се къпе лятно време в реката. Там, където се събирали селската река и Искър, точно на ъгъла от лявата страна бил въртопът – дълбоко място, където водата

15 Остарял термин за един от първите четири класа в началното училище.

се върти и можеш да се удавиш. Младежите обичали да ходят там. Качвали се на една плачеща върба, наклонена над водата и по клоните ѝ се хвърляхме във вира. Е, доста бой изял за това!

Друг път дядо Тошо се прибирал вечерта от паша с мисълта за добре свършена работа - кравите са пасли цял ден и са добре нахранени. Обичал да лови риба и на връщане хвърлил серкмето¹⁶ в реката, та напълнил догоре торбата с риба. Пуснал се наголу по реката и стигнал до един дълбок вир, от който наскоро били вадили баластра и се образували дълбоки дупки. Без да подозира, Тошо се изкушил и както носел серкмето и осем килограма риба се пуснал в дълбокия вир. Оказало се, че във вира се образувал голям въртоп. Водата заплела краката му и го смъкнала наголу. Въртопът натиснал серкмето към дъното, а той не посмял да го пусне, защото не било негово. Как е излязъл не помни! Половината риба от торбата се върнала обратно в реката. Дотук било влизането му във вир, дето не знае колко е дълбок.

По спомените на Георги Василев, 82 г. и Тодор Беломорски, 77 г.

ИЗГУБЕНАТА ШАПКА

Сред поучителните истории е и тази на дядо Тошо и неговата любов към черешите. Един ден на връщане от училище с приятеля му Венко решили, че им се ядат череши. Над гробището на селото имало голяма черешова градина, а в нея растяла череша ранозрейка – голямо, разклонено дърво на десетки години. Качили се на черешата двамата приятели и започнали да ядат череши направо от дървото. Изведнъж отгоду изскочил дядо Ристо, начерт на градината. Развикал се по тях и заплашил да ги набие с яката си тояга. Предния ден родителите на Тошко му купили нова шапка, тъй като по онова време било задължително да ходят на

¹⁶ Кръгла рибарска мрежа.

училище с униформи с шапки и пионерски връзки¹⁷. Щом пазачът се развикал, двамата юнака светкавично се свлекли в тръните и хукнали да бягат, а шапката на Тошо паднала в хресталака. Прибрал се вкъщи, но нищо не казал. На сутринта майка му го изпратила на училище и му напомнила да си вземе шапката. Той смотолевил, че я е забравил в училище. И така ден, два, три – една седмица. Усъмнила се майката, че ги лъже. Накрая Тошко си признал. „Защо не ни каза веднага? Такива неща не трябва да се крият. Баща ти щеше да отиде и да я намери!“ – занареждала майка му. По онова време да ти купят шапка или греха било сериозна придобивка. Страхът не винаги е добър съветник, а истината води до прошка за извършените бели, за разлика от лъжата.

По спомените на Тодор Беломорски, 77 г.

17 При социализма учениците носели връзки – триъгълни шалчета, вързани на врата: от 1 до 3 клас били чавдарчета и носели сини връзки, а от 4 до 7 клас – пионери и носели червени връзки.

ИЗРАСНАЛИ В ТРУД

НА ПАША

Децата в селото от малки били научени на труд. Помагали на родителите си да гледат стоката¹⁸ или работели на полето. Във всяка къща имало крави, овце и кози. Дядо Тошо си спомня, че когато бил на 12 – 13 години през лятото ходел да пасе кравите заедно с приятеля си Георги. На обяд ги връзвали на Пишурата – каптиран извор с две чешми и хуквали към ЖП спирката на Ослен. Там в старата кръчма „Орач“ работел дядо Йосиф. Често на обед дядо Йосиф им купувал голяма гиня и по шише лимонада с топчета¹⁹ – отплата за труда им.

Баба Пенка пък разказва, как е помагала да пасат овце на Търновица. Била отгледана от баба си и дядо си, тъй като от рано останала без майка. Дядо ѝ бил овчар. Пенка си спомня как са я водили като дете в кошарата, горе в планината на Пеща. Когато дядо ѝ изкарвал овците, двете с баба ѝ помитали кошарата, правели сирене и го чакали да се прибере за обед. Дядо ѝ я подканял: „Пешке, ела да ти нагрусам дуди²⁰!“ Постилал една черга, тя сядала на нея и ядяла дуди докато заспи. Когато се събудела, дядо ѝ и казвал умилително: „Аз те пазех, докато спеше!“ Кошарката, където спели била малка, с камъни и плочи, на които имало издълбано легенче, в което се събирала водата когато вали. Там Пенка обичала да си играе, да се мие и да се плюска до насита.

Не всичко минавало гладко. Като дете дядо Пешо бил овчарче. Пасели овците с другите деца близо до реката и на обед ги запладнявали²¹. Често, когато запладнели овците децата отивали в Дългия вир да се къпят и така се заигравали, че забравяли да ги разпладнят до вечерта. Възрастните им се карали, защото накрая всичко излизало наяве.

*По спомените на Тодор Беломорски, 77 г.,
Пенка Христова, 79 г. и Пешо Петков, 69 г.*

18 Животните в домашното стопанство.

19 Стъклена бутилка със стъклена капачка.

20 Плодът на черницата.

21 Прибират овците на сянка през летните горещини, като през това време не пасат.

НА ПОЛЕТО

От малки децата работели и на нивите – както на семейните, така и на кооперативните. Родителите на дядо Тошо имали нива с царевица на Синьобръжкия път. Когато се прибирал от училище, майка му вземала бучка сирене, чушлета и лук и отивали да копаят царевицата на нивата. Много било сладко да хапнат на полето след тежкия труд! Като се подлютят, майка му казвала: „Хапвай хлебец, мамо! Ще ти мине!“

Като по-големи се включвали в младежките бригади - помагали да се жъне и вършее. Като приключела жътвата връзвали житото на снопи, които складирали в два склада. Единият бил на Найденица, а другият - на Каленица. На равното между тях имало вършачка с която вършеели житото.²² На вършачката се качвал човек - викали му рънач. Той развързвал снопите и ги пускал във вършачката, която отпред изкарвала зърното, а отзад изхвърляла сламата. Бригадата - около 20-тина младежи, помагала в по-безопасната работа - избутвали сламата настрана и я правели на купи. Било много весело - чакали само да се съмне, за да отидат да работят. В стопанството пък ходели да берат царевица и слънчоглед, ягоди и череша в черешовата градина.

По спомените на Тодор Беломорски, 77 г.

22 Процес, в който се отделя зърното от сламата.

НА УЧИЛИЩЕ

В НАЧАЛНОТО УЧИЛИЩЕ

Повечето възрастни хора в Ослен Криводол получили първото си образование в началното училище в родното си село. Първоначално училището нямало собствена сграда, затова децата учели в две стаи на кметството, събрани по две отделения в слети класове – в едната стая учели първо и трето отделение, а в другата – второ и четвърто. Учители били мъж и жена от Враца, които преподавали едновременно на деца от различни класове. В спомените е останал и един доста строг даскал – музикант, който ги учел не само на математика, но и на пеене, а ако някой не внимавал в час го бил с лъка на цигулката по главата. През 1939 година започнало строителството на селското училище. В новата сграда вече имало 4 самостоятелни учебни стаи за всеки клас и стая за учителите. Въпреки това класовете останали слети, защото децата били малко. Това не било проблем. Който искал – учел! Много хора от селото завършили средно, полувисше, висше образование. Нямаło неграмотни деца. Училището просъществувало до 1969 г. с около 30 деца годишно. Тогава излязла заповед, училищата по селата с малко деца да бъдат закрити. Младите хора започнали да се изселват от селото, търсейки по-добри възможности за децата си.

*По спомените на Иван П. Иванов, 83 г.,
Върбан Йолов, 77 г. и Тодор Беломорски, 77 г.*

С ЦЪРВУЛИ НА УЧИЛИЩЕ

Повечето деца в селото ходели на училище с торбичка и цървулки, защото семействата им били бедни и нямали пари за чанти и обувки. Цървулките се правели от свинска кожа – децата стъпвали на кожата, взимали размера по крачето, изрязвали я и правели дупки, през които промушвали тънки върви за да ги стегнат по крака. Цървулите имали специален начин както за обуване, така и за събуване – изисквал се майсторлък. С цървулки влязла в първи клас и баба Мария. По онова време в училище трябвало да се събуват – държали много на хигиената! Една сутрин, както обикновено майката на Марето завързала цървулките и я изпратила на училище. Докато била в час завалял сняг и натрупал хубава снежна покривка. На обед след училище Марето се опитала да си завърже цървулите. Намотала ги някак, но докато слизала по стълбите те се развързали и се повлекли между краката ѝ. Ревнала Марето, хванала ги в ръка за вървите и се прибрала по чорани в снега. На другия ден баща ѝ купил галоши. Била единственото дете с гумени галоши, които се закопчавали с копче, а не с върви!

Във втори клас животът на учениците в селото ставал по-сложен – повече учене, изпити, оценки! Веднъж учителката (викали ѝ другарка по онова време) вдигнала баба Вержу на дъската да решава задача по математика. Тя уж знаела задачата, ама не могла да се сети как да я реши. Другарката ѝ се скарала и като я почукала с пръчката по главата я изгонила от час. Тъй като часовете не били свършили, тя седнала на брега на реката и зачакала да излязат другите деца. Нали като се прибере по-рано трябва да каже вкъщи, че са я изгонили от час и са я били в училище! Скрила от родителите си колко се е изложила! Втори клас бил изпитание и за баба Мария. Изпитали я в училище – нищо не е знаела и учителят ѝ писал в бележника „Слаб /2/“. Как да каже на баща си, че има двойка? Решила да вземе нещата в свои ръце и на мястото на двойката поправила на Слаб /3/. По това време било практика, учителите да ходят по къщите и да говорят с родителите. След седмица учителят дошъл и у тях: „Изпитах я и ѝ писах двойка!“, казал той. Баща ѝ се изненадал. Той бил хвърлил безгъл поглед на бележника и не реагирал толкова остро на тройката. Поискал пак бележника – Слаб /3/! Номерът не минал и наказанието не закъсняло!

Баба Вержу учила в основното училище до трети клас. Оказало се, че в трети клас Вержу е сама – други ученици на тази възраст

в селото нямало. Когато родителите ѝ я питали: „Кой най-много знае във вашия клас?“, тя отговаряла смело: „Ами аз!“. Те пак я питали: „А кой най-много не знае във вашия клас?“, тя отговаряла: „Ами пак аз! Аз съм си само аз!“

С училищни неволи се сблъсквал непрекъснато и Йордан – съученик на дядо Гошо. Веднъж учителят изпратил Йордан да види колко е часа на големия стънен часовник в коридора на училището. Само че той не познавал

часовника. Погледнал – едната стрелка насам, другата натам. Като го попитали колко е часа, той отговорил: „Трийсе и двайсе!“ Учителят се ядосал: „Имаш ли чекия (ножче)?“, попитал го той. Когато Йордан отговорил утвърдително, учителят го пратил да отреже една пръчка от дудите. Когато я донесъл, той му казал да си опъне ръцете и започнал да го удря с пръчката, като повтарял „Научи часовника!“ Тогава възпитанието било с бой.

*По спомените на Вергиния Иванова, 67 г.,
Мария Тодорова, 75 г. и Георги Василев, 82 г.*

В ПРОГИМНАЗИЯТА

След завършване на основно училище до четвърти клас в Ослен Криводол, децата от селото можели да продължат образованието си в някое от съседните села, в които имало прогимназия до 7 клас. Някои деца отивали да учат в с. Главаци, други в с. Лук, трети в с. Синьо Бърдо.

Непосредствено след войната (1945 г.) дядо Тошо учил прогимназия – 5, 6 и 7 клас в Синьо бърдо. Всеки ден – и зиме, и лете учениците трябвало да вървят пеш 4 километра по тъмно до училището и пак толкова, обратно за вкъщи. Нямали чанти, а ходели с торбички на гърба, в които слагали тетраджките и малка закусчица за деня. Сутрин майките извеждали децата до завоя, където се събирали и тръгвали на групи за училище. През зимата трябвало да газят в снега. В ония години зимите били много студени и снежни.

Снегът бил не по-малко от 70 – 80 сантиметра през целия сезон, а имало и вълци. Хората от селото си спомнят зимата на 1953 година. Снегът бил толкова голям, че се налагало да го разриват с воловете на стопанството. Впрягали 2 – 3 чифта волове, правели триъгълник от големи греди, прикрепяли ги пред воловете, така че като вървели напред правели пъртина като тунел по шосето. Понякога децата сами трябвало да правят пъртина, за да стигнат до училище. Първият рушал снега, а останалите се нареждали в нишка едно след друго. Когато имало пресен сняг обикновено закъснявали за часовете, но тъй като били мокри до кости, директорката им разрешавала първо да се изсушат на запалената печка в учителската стая и чак тогава да влязат в час.

Баба Пенка също записала прогимназия в Синьо Бърдо, но след това баща ѝ я прехвърлил в Лик, където завършила шести и седми клас. В групата за Лик имало много деца от селото – и по-големи, и по-малки, и както обикновено вършели много бели. Тя си спомня, как по-големите деца ги подучвали: „Айде, там има вода! Да ходим да се налискаме, че като ни видят учителите мокри, ще ни върнат и няма да учим!“. Стъпвали във водата и влизали в класната стая целите мокри. Като ги питали учителите защо са мокри, те отговоряли: „В Ослен много валя!“ . Смилявали се над тях и ги нареждали до печката да се сушат, след което ги пращали да си ходят. Родителите се усетили – в Ослен било слънчево! Наложило се да сложат край на мокрите шмекерии с традиционните за онова време възпитателни мерки!

В Лик учил прогимназия и гядо Пешо. Разстоянието от Ослен Криводол до Лик също било 4 километра и го вървели пеша. Един ден

Пешо и негов съученик решили да минат напъряко през баура Ветрен, а не по пътя с останалите. Не щеш ли, пред тях изскочил смок. Убили го безстрашно и решили да се пошегуват в момичетата. Пресрещнали ги на пътя, вързали смока с телчица и конец и се скрили в храстите. Когато момичета пристигнали, те започнали да дърпат смока, все едно е жив. Момичетата се разпищели, едно дете ревноло с глас. Настанала голяма суматоха. Невъзмутимо приятелите продължили пътя си с групата, но като се прибрали родителите им ги попитали: „Защо реват тия момичета?“ Приятелите не си давали сметка колко много са ги уплашили! Мислили си, че като не са ги били, от малко уплах нищо няма да им стане. Признали си, че са ги уплашили, уж на игра. Последвали звучни шамари и урок за цял живот. Децата правят грешки, важното е да не ги повтарят.

Баба Афродита пък учила прогимназия в Главаци. Учебните часове били следобед и затова тя успявала да съчетае учене и домашни задължения. Сутрин щом станел, баща ѝ нареждал: „Ставай да пускаш биволицата да пасе!“ Есенно време сутрините са студени. Наслаждавала тя куп с държак²³ от царевича и правела дупка, в която се свивала на топло. Биволицата хрупала наоколо, докато Афродита учела с книга в ръка, свита в купа с царевичака. По слънцето разбираше кога трябва да се облича и да тръгва за училище.

*По спомените на Тодор Беломорски, 77 г.,
Пенка Христова, 79 г., Пешо Петков, 69 г. и Афродита Иванова, 83 г.*

ИЛИЯ КОМИТАТА

Като ученик в механотехникума във Враца, дядо Тошо се записал в кръжок по интереси, в който трябвало да проучи историческото минало на родното си село. Решил да разучи историята на дядо Илия – Комитата от Магаретарския род, един от малкото четници, оцелял след разгрома на четата на Христо Ботев на Околчица. Историята записал по спомените на най-възрастните хора от селото. Историята е следната:

„Било в последните години на Османското робство, когато духът на българите се събуждал за националното ни освобождаване. В Ослен Криводол живеели трима братя от Магаретарския род. Двамата по-големи били много работливи – единият се занимавал със земеделие, другият – с животновъдство. Третият

23 Дръжките на царевичата (ост.)

бил разглезен и нехранимайко! С нищо не му се занимавало. Където имало проблеми, той все вътре бил. На младини кръвта му се бунтувала и решил да избяга в Румъния. Там се свързал с Христо Ботев и с членовете на Революционния комитет – така се присъединил към организацията за освобождение на България. В Ослен Криводол нямало постоянно живеещи турци. Идвали само да събират Десятъка – 1/10 данък от всичко, каквото се произведе. Като се разчуло, че Илия – Комитата е избягал, турците започнали да идват редовно в селото да го търсят. Притискали майка му да каже къде е, заканвали се. „Не го знаем!“ – вайкала се майка му.

Когато разбили Ботевата чета и оцелелите се спуснали на долу по Рашов дол, Илия – Комитата откачил една гървена врата от някаква изоставена кошара. Качен на вратата като на сал се спуснал по Искъра от Люти Брод и стигнал до село среднощ. Четири часа след разбиването на четата, Илия стигнал вкъщи мокър, изморен и гладен. Баща му, на когото додеяло²⁴ турците да ги тормозят по всяко време, гържал една брадва зад вратата. Бил решен, щом дойдат пак да ги съсече с брадвата. Когато среднощ се похлопало, бащата помислил, че турците пак са дошли да го търсят. Според уговорката им, майката отворила вратата, а бащата вдигнал брадвата да съсече среднощния посетител. В последния момент те с почуда видели, че това е синът им Илия. Нахранил се, преоблякъл се и им разказал, че Ботев е убит на Околчица, че другите са избити долу в Рашов дол. Майка му казала: „Сине, скоро тука ще дойдат да те търсят. Почти всяка вечер идват турци в различно време. Ще те намерят, ще те затворят в конака и ще те убият.“ Седнали, мислили и накрая измислили! Горе в най-високата част на Чепина имало пещера. Завели през нощта Илия до пещерата и го пуснали в нея с въже. Турците го търсили, но не го намерили. Всяка вечер по залез слънце майка му приготвяла ядене, връзвала един глинен съд за гръжката с въже и го пускала долу в пещерата. Така Комитата преживял до Освобождението. Когато излязъл на свобода, в знак на благодарност за революционната му дейност го направили горски. По това време имало много браконiere – режели гората и крадели гърва с каруци. Веднъж Илия пресрещнал група браконiere, опитал се да ги озанти²⁵, но те го затрили безславно.“

По спомените на Тодор Беломорски, 77 г.

24 Омръзнало (ост.)

25 Арестува (от тур.)

Проект „Театрални предания“ се реализира с финансовата подкрепа на Национален фонд „Култура“ по програма „Социално ангажирани изкуства '22“, модул „Работа с общности и групи в неравностойно положение“.